

Т.С. Пітякова*

КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Характерними особливостями сьогочасного стану культури є поєднання в єдиних соціокультурних контекстах різноманітних національних традицій, культурних практик, ідеологічних і ціннісних систем, що створює такі соціально психологічні ситуації, коли людина, особливо молода, втрачає здатність адекватно реагувати на потоки інформації і виявляється поза смислами, значеннями та цінностями певної культури, будучи нездатною чітко зафіксувати самототожність своєї свідомості та себе як особистості. Це, за характеристикою Ж. Ліповецьки, «фаза розчарування» [3, 172], масового спустошення, всезагальної байдужості, розгубленості, тотальної фрустрації.

Суб'єктом культури на зламі тисячоліть стає не «дестандартизована» (Е. Тоффлер) чи «персоналізована» (Ж. Ліповецьки) особистість, а «автономний» суб'єкт. Його завдання полягає у створенні та заповненні певних знакових матриць, де невідоме передбачає відоме; а все багатство світу феноменів утворює бінарні опозиції, які нібито пом'якшують фундаментальні онтологічні суперечності, саме ж знання при цьому не передбачає розуміння [1, 385, 386].

Культура сьогодні трансформується у горизонт видовищ, де для пересічної людини щораз менш реальною стає участь у певних подіях. В таких умовах до свідомості індивіда різними каналами проникає максимальна кількість саме сумарної препаративної мейнстрімової інформації, а це призводить до сприймання лише поверхневих шарів «знаків культури» і навіть до втрати референтного зв'язку між знаками і дійсністю (про що також згадував і Ж. Бодріяр). Знижується смислова чутливість через надлишок інформації. Індивід постійно вагається, він не здатен сформулювати, а часто й висловити власну думку. Під впливом одержаного обсягу фрагментарної інформації індивід некритично переглядає власні принципи, мірку-

*викладач кафедри філософії Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

вання, а інколи й відмовляється від них. Споглядання горизонту видовища здійснюється практично бездумно.

У таких умовах особистість постійно прагне на щось опертися у цьому віртуальному світі вагань, світі образів, які є «симулякрами самих себе» (Ж. Бодріяр). Потрібна точка опори, якою може бути традиція.

Сьогодні часто спостерігається тенденція формування нової системи цінностей, складовими якої є культурні моделі інших культур (російської для наших реалій), країн західної цивілізації тощо, що призводить до внутрішнього конфлікту, руйнує процеси самовідтворення етнічної культури, одночасно й формування модерної (української) нації. Руйнування духовної культури етносу не сприяє консолідації нації та державотворчим тенденціям.

Цікавим щодо цього є приклад Японії. Так, якщо на Заході нова ступінь розвитку досягалася на основі заперечення попередньої, то в Японії якісний стрибок відбувся на основі оновлення традицій, а не їх заперечення.

Прийчини такого підходу до власного історичного спадку слід шукати в практиці культурної взаємодії з центрами цивілізації щодо яких та чи інша країна займає периферійне становище. В ситуаціях політичної залежності перед країнами постає проблема збереження самобутності в умовах масованих культурних запозичень і спонукає до вироблення синтетичного поєднання зовнішніх за своїм походженням нововведень і старих (місцевих, національних тощо) традицій, що визначає характер взаємодії традиції та новацій в культурі загалом.

Українській культурній еліті варто взяти на озброєння притаманне японцям не просто слідування національним традиціям, а швидше їх активне формування з урахуванням національної психології та конкретних обставин, що, за висловом дослідника японської культури А.Е. Жукова, «перетворює японські традиції на ефективний інструмент розвитку та соціальної адаптації» [5, 19].

Варто зазначити, що саме західний індивідуалізм створює якнайкращі передумови для розкриття творчого потенціалу окремої особистості, тоді як стабільність, що досягається шляхом звернення до національних традицій, не дає сповна розкритися тим талантам, які б змогли окреслити нові напрямки розвитку людської діяльності.

Проте досвід ставлення східних країн до своїх національних традицій дозволяє стверджувати, що: 1) збереження історії, культури

та традицій сприяє успішному розвитку; 2) успішний економічний розвиток і формування постіндустріального суспільства не обов'язково призводить до втрати національної самобутності і може здійснюватися в межах різних культурних моделей.

Так, у статті Е.Л. Катасонової наголошується, що саме поєднання традицій і новацій призвело до появи в Японії унікальної ситуації, коли її населення існує одночасно в двох різних культурах та однаково успішно та впевнено використовує предмети західної та східної матеріальних культур, поєднує традиційні та набуті духовні цінності. І хоча побудова та оформлення житла, основи кулінарії, одяг і взуття, які є основними елементами матеріального побуту європейців та японців, належать до різних систем організації побуту, саме в Японії відбувся їх синтез за збереження відокремленого існування запозичених і традиційних елементів [2].

Саме в пошуках своєї ідентичності, підкреслює Е. Тоффлер, формується загострене усвідомлення своєї індивідуальності – характерних особливостей, що роблять нас унікальними [4, 344].

Тільки нація, яка усвідомлює свою індивідуальність, сприймається світом як самодостатня цілісність. А для існування будь якої культури, наголошує американський соціолог А. Блум, і необхідно, щоб її носії вірили у цінності та вважали їх найпридатнішими для себе.

1. Искусство в ситуации смены циклов: Междисциплинар. аспекты исслед. художеств. культуры в переход. процессах: Сборник / Отв. ред. Н.А. Хренов. М.: Наука, 2002. – 467 с.

2. Катасонова Е.Л. Японская культура: вековые традиции в контексте динамичной современности // Япония и мировое сообщество: Социал.- психол. аспекты интернационализации / Архипова Е.Ю., Бунин В.Н., Верисоцкая Е.В. и др.; Отв. ред. Д.В. Петров; Центр по изуч. современ. Японии, Яп. Фонд. – М.: МИКАП, 1994. – С. 211-229.

3. Липовецки Ж. Эра пустоты: Эссе о современном индивидуализме. – СПб.: Владимир Даль, 2001. – 330 с.

4. Тоффлер Е. Третья хвиля / Пер. з англ. А. Евси. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.

5. Япония – 2000: консерватизм и традиционализм. – М.: Восточная литература, РАН, 2000. – 303 с.